

מימוש נכסים מכוח יפוי כוח מתמשך – השפעתם על דיני ירושה

אדם – יצחק – שברשותו שתי דירות ולו שני ילדים – ראובן ושמעון – עורך צוואה ובמסגרתה הוא מצווה דירה אחת לכל ילד. מאחר ודירה אחת יקרה יותר מהשנייה, הוא מורה בצוואתו שראובן שלו הוריש את דירתו הקטנה יותר, יקבל בנוסף לדירה גם 100,000 ₪ נוספים.

לימים, ולאור שינוי חוק הכשרות המשפטית, עורך יצחק יפוי כוח מתמשך. הוא ממנה את ראובן למיופה כוחו. יפוי הכח נכנס לתוקף עם התדרדרות מצבו של יצחק.

ראובן תם לב ואינו מודע להוראות הצוואה שהשאיר אביו. הוא מנהל את ענייניו הרכושיים בהתאם להוראות שנתן יצחק ביפוי הכח המתמשך. היות ויצחק ביקש לעבור לבית הורים אם מצבו יצריך זאת, ועל מנת לממן את הוצאות בית ההורים, מוכר ראובן את הדירה שלפי הצוואה היה שמעון אמור לרשת, וחלק מהכנסותיו בגין המכירה משמשות עד פטירתו של יצחק.

כאשר יצחק נפטר מתברר לשני האחים כי רק ראובן יורש דירה, ולא זאת בלבד, אלא שהוא אף יורש סכום גדול יותר מהסכום שמגיע לשמעון.

כעת, נניח שראובן היה מודע להוראות הצוואה ונמצא בסכסוך של שמעון, ובאותן נסיבות בדיוק הוא מחליט למכור את הדירה ששמעון היה אמור לרשת ומשתמש בכספי מכירת הדירה כדי לממן את הוצאותיו של יצחק.

זהו נושא המאמר - מצב המעורר תחושה לא נוחה ויוצר קושי אינהרנטי, שכן הפעלת יפוי הכח שינתה את המצב הרכושי של יצחק ובין במכוון ובין בתום לב, שינתה את מסת הנכסים שנשארו בעיזבון ולמעשה פגעה באפשרות לממש את רכושו של יצחק לפי רצונו בעת עריכת הצוואה. יצחק בעת עריכת הצוואה ביקש לחלק את רכושו לשני בניו בחלקים שווים לאחר אריכות ימיו.

יש לזכור כי לא יצחק הוא ששינה את נכסי העזבון, אלא מיופה הכח, כאשר יצחק כבר לא היה במצב שיכול היה לקבל החלטות.

החוק והפסיקה אינם מטפלים בנושא זה, על אף שמדובר בנושא חשוב מעין כמותו, שכן רצונו של האדם כפי שבא לידי ביטוי בצוואתו, עשוי שלא להתממש עקב מימוש רצונו מכח יפוי כוח מתמשך. הדבר מחייב את המסקנה כי אדם שעורך צוואה או יפוי כוח מתמשך, יתן דעתו באותו מעמד להשפעות שעשויות להיות אם יפוי הכח המתמשך ייכנס לתוקף או אם ימונה לו אפוטרופוס, וכיצד הדבר עולה בקנה אחד עם רצונו לחלק את רכושו לאחר אריכות ימיו, בצוואה שהוא ערך.

העקרונות המונחים ביסוד יפוי כוח מתמשך ועריכת צוואה הם דומים במהותם –

המכשיר המשפטי של "יפוי כוח מתמשך" מבוסס על מספר עקרונות, כאשר העקרונות הרלבנטיים לענייננו הם:

עקרון ההחלטה העצמאית - רצון האדם כפי שהביעו בעת שהיה מסוגל להבין בדבר והנחיות שנתן באותה עת לגבי רצונותיו. יש לאפשר לאדם, ככל האפשר, לקבל החלטות בעצמו בנוגע לגופו, לרכושו ולחיו, כל עוד הוא מסוגל לכך – במסגרת עקרון זה נקבע הסדר לפיו אדם רשאי לתת יפוי כוח

מתמשך, המייפה את כוחו של אדם אחר לפעול בשמו ולקבל החלטות בנוגע לענייניו במצב שבו הוא לא יוכל לקבל החלטות עבור עצמו. אותו אדם נותן הנחיות, בעודו מסוגל להבין בדבר, לגורמים שיטפלו בענייניו (אפוטרופוס או מיופה כח) לגבי רצונותיו, אם יגיע למצב שבו לא יוכל עוד לתת הנחיות.

עקרון ההשתתפות – על האפוטרופוס ומיופה הכח לתת לאדם מידע בנוגע לעניינים הקשורים אליו, לשתפו ולהיוועץ עמו בכל הנוגע לענייניו, כל עוד הוא מסוגל להבין בדבר, וכן לתת משקל ראוי לרצונו.

עקרון טובת האדם – חובתו של כל גורם המחליט בענייני החסוי, לפעול לטובת החסוי ולשמירת זכויותיו. עקרון זה נסוג, ככלל, מפני רצונו של החסוי כפי שהוא הביעו בעת שהיה מסוגל להבין בדבר.

עקרונות אלה נובעים הן **מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו** והן **מהתפיסה החברתית** ששמה דגש על העצמת והגברת עצמאותם של האנשים ובכלל זה דגש על הצורך בכבוד רצונו של האדם ככל שניתן ושתופו בהחלטות הנוגעות אליו.

העקרונות המונחים ביסוד צוואה הם דומים

החופש לצוות – לכל אדם חודש לצוות מה יעשה בעזבונו, והעקרון הנגזר ממנו ולפיו מצווים החיים לקיים את דברי המת ורצונו.

מדובר בשני צדדים של אותו מטבע – השניים כאחד נגזרים מכבוד האדם ומהאוטונומיה האישית הנגזרת מהכבוד.

לאור האינטרסים הדומים המונחים הן בבסיס יפוי כח מתמשך והן בבסיס דיני הירושות והצוואות, לכאורה לא הייתה אמורה להיות התנגשות ביניהם.

יחד עם זאת, חלוף הזמן ושינוי הנסיבות עשוי להביא למצב שבו קיימת התנגשות חזיתית בין הרצון של האדם כפי שהוא בא לידי ביטוי בעת שערך את יפוי הכח המתמשך או האופן שבו מבקשים להגשים את רצונו של אותו אדם לבין הרצון של האדם בצוואה, כפי שראינו בדוגמא.

צריך לזכור כי יפוי כח מתמשך יכול להיות מופעל במשך שנים רבות במצב שבו חלה ירידה במצב הקוגניטיבי או במצבו הרפואי של האדם, וכן יכול להיות שינוי בנסיבות – יכול להיוולד לאדם ילד נוסף או שיהיה צורך לממש נכס שלו וכו'. לכן עשוי להיות קונפליקט בלתי פתיר בין רצונו לבין הנסיבות שקרו בחלוף הזמן.

לפיכך, ובהינתן כי פעולות במסגרת יפוי כח מתמשך עשויות להיות הרות גורל לגבי רכושו של האדם, אזי כאשר עורכים יפוי כח מתמשך רצוי וחשוב לשבת עם האדם ולבדוק יחד איתו את רכושו וכן את צוואתו העכשווית ולהסביר לו את ההשלכות שיהיו לניהול רכושו לגבי צוואתו.

בכלל זה צריך לשים דגש לגבי השאלה כיצד הוא חילק בצוואתו את נכסי הנדל"ן שברשותו והאם הוא מבקש לתת הוראות מתאימות ביפוי הכח המתמשך או לחילופין לשנות את צוואתו.

ככל שהאדם אינו עורך יפוי כח מתמשך יתכן שכדאי להמליץ לו לתת הנחיות מקדימות לאפוטרופוס בעת עריכת צוואה תוך מחשבה על השפעת פעולות של אפוטרופוס על העיזבון והיקפו.

"...אם יש עיקרון-תשתית –אם תרצו: עקרון-על – במשפט הירושה, אין הוא אלא העיקרון המורנו כי אדם, כל אדם, קונה חופש לצוות מה יעשה בעיזבונו, והעיקרון הנגזר ממנו ולפיו מצווים החיים לקיים את דברי המת ורצונו. החופש לצוות והמצווה לקיים את רצון המת – שני עבריה של אותה מטבע – השניים כאחד נגזרים מכבוד האדם ומן האוטונומיה האישית הנגזרת מן הכבוד" (ע"א 4660/94 היועץ המשפטי לממשלה נ' לשיצקי [24], [בעמ' 115]).

בנוסף, בפס"ד גל גורן הולצברג נ' אביבה מירז (דברי השופטת ארבל):

"לגישתי, אין יסוד להניח כי ביחס לכספים אלה נודעת חשיבות פחותה לחופשיות הרצון או לצלילות הדעת, וגם בהקשר זה החובה לקיים את רצון המת הינה חובה כבדת משקל שיש לקיימה ככל הניתן"

"בבסיסן של הוראות החוק שעניינן גורל רכושו של אדם לאחר מותו ניצבת "ההכרה בזכותו של אדם לשלוט על חלוקת נכסיו לאחר מותו" (ע"א 122/86 שפיר נ' קלובנסקי). עקרון היסוד המתווה הסדרים אלה הוא לפיכך כי "מצווה לקיים דבר המת" והוא בבחינת מנחה ומורה דרך בדיני ירושה, גם אם אינו היחיד שיש להביא בחשבון לעת בחינתה של צוואה (ע"א 3807/90 בעמ' 111).

(ס' 11 עד 14 לחוק קובעים כי בן הזוג נוטל את המטלטלין, המכונית ואם יש ילדים או הורים – מחצית משאר העיזבון, כאשר המחצית האחרת מתחלקת בין הילדים או ההורים בחלקים שווים (ככל שאין ילדים או צאצאיהם או הורים ויש אחים או הורי הורים – בן הזוג יורש 2/3 והיתר מתחלק בין האחים/ הורי ההורים. אם בן הזוג היה נשוי למוריש לפחות 3 שנים והתגורר איתו בדירה הכלולה כולה או חלקה בעיזבונו, יורש בן הזוג את חלקו של המוריש בדירה, ו-2/3 נותרים משאר העיזבון).

יורש פוטנציאלי

לטעמי, ראוי לצמצם את שלילת זכות התביעה של יורש פוטנציאלי, רק לאותם מקרים בהם הזכות הפוטנציאלית אינה וודאית ו/ או אינה קרובה לכך ועשויה להשתנות. אכן, הזכאות בעיזבונו נוצרת רק במועד הפטירה ולא ניתן ליצור זכאות בעיזבונו במועד מוקדם יותר, ובמובן זה לא מוכרת בדין הישראלית זכות "יורש פוטנציאלי" ואולם, אני סבורה כי בנסיבות בהן ניתן להניח בסבירות גבוהה כי זכויות הירושה העתידיות יתממשו, אין הצדקה להתעלם מהפגיעה הצפויה באינטרסים הלגיטימיים של המבקשים ובצפייתם הלגיטימית לזכות בירושה על פי הצוואה. לטעמי, במקרים אלה, בהם קיים חשש כי זכויות היורש הפוטנציאלי הוודאי או הקרוב לכך, אשר הינו בעל עניין בתוצאות ההליך, עלולות להיפגע על ידי פסק הדין, יש לאפשר לו להגן על זכויותיו אלה על ידי צירופו כצד להליך. בעניין זה ראה ת.א. 99/1261 ליאון גולדרייך נ' גליק ואחר' (טרם פורסם), אשר ניתן על ידי כב' השופט י. עמית: "ברור לכל הצדדים, כי הסכסוך האמיתי נסב על היקף עיזבונו העתידי של התובע. אכן, אין לאדם זכות כי פלוני יצווה לו, ורצונו של המצווה עשות ברכושו ככל

שיעלה על דעתו ועד לנשמת אפו האחרונה, היא מושכלת יסוד. ברם, נוכח מצבו הנוכחי של התובע, ניתן להניח בסבירות גבוהה, כי מה שהיה הוא שיהיה, וקשה להלום כי התובע יערוך עד לאריכות ימיו, צוואה נוספת. לכן, ולמרות שלמונח "עזבון עתידי" אין נפקות משפטית, ובשיטתנו המשפטית איננו מכירים בזכותו של "יורש פוטנציאלי", ניתן להכיר, לצורך ההליך דכאן, בציפיה הלגיטימית של המבקשות באשר להיקף העזבון העתידי. לעניין זה, ראה על דרך ההיקש, בנושא קרוב לענייננו, את הדרך המרחיבה והגמישה בה פירש בית המשפט את המונח "מעוניין" בסעיפים שונים בחוק הירושה התשכ"ה-1965. "כן ראה ע. גרוסקופף הגנה על כללי תחרות באמצעות דיני עשיית עושר ולא במשפט, עמוד 186 הערת שוליים 73 ב. "בסיכומו של דבר, הנסיבות במקרה דנן הינן מיוחדות ומצדיקות צירוף המבקשים לתביעה, זאת בשים לב לגילה ומצב בריאותה של הנתבעת והיותה פסולת דין. הסיכוי לשינוי בצוואתה האחרונה הוא כה קלוש, שאינו מצדיק התעלמות מהפגיעה העלולה להיגרם למבקשים מפסק הדין."

בעמ 2035/13 פלוני נ' חסויה (הנדל דן יחיד) 8.8.13

נמחקה על הסף תביעה לפסק דין הצהרתי לפיו מסמך הנחזה להיות צוואת המשיבה אינו בתוקף. לא הכיר במעמד יורש פוטנציאלי להגיש תביעה.